

Петер Зилахи - Последният прозорец-жираф (Откъси)

“Прозорец-жираф”¹ беше една книжка с картинки, по която се учехме да четем, когато още не знаехме да четем. Аз вече можех да чета, все пак трябваше да се науча, иначе за какво е училището. “Прозорец-жираф” по достъпен начин разкриваше пред нас света в азбучен ред. Всичко си имаше място и смисъл, символичен и всекидневен; от книжката можехме да научим, че слънцето изгрява на изток, че сърцето ни е от лявата страна, че Октомврийската революция е през ноември и че през прозореца влиза светлина – дори когато е затворен. Прозорец-жирафът беше пълен със седмоглави змейове, вълшебници, дяволи и принцове, а пишеше, че те не съществуват. Спомням си за четири вида змейове, които не съществуват, и за трима принца. Прозорец-жирафът на срички ни учеше да четем между редовете. Разбираше се от само себе си, както мечето по телевизията преди лягане, на никого не му идваше на ума да разпитва. “Прозорец-жираф” си беше “Прозорец-жираф”. “Прозорец-жираф” е детството ми, съблекалнята, часът по физкултура, непрестанният растеж, една епоха преди друга по-хубава, нежната диктатура, домашното ми, невинността ми, поколението ми. “Прозорец-жираф” е книга, един от героите на която съм аз. След двадесет години някой попита, чак тогава разбрах, че първата и последната дума, алфата и омегата – това са прозорецът и жирафът². Да. Прозорецът е началото, през прозореца преминава светлината, жирафът е крайната безкрайност, сюрреализмът, пламенни жирафи, никога няма да умрем! Един лексикон, в който има това, което е пропуснато.

Прозорец-жираф има и в Париж, видях го на една картичка, наричат го айфеловакула. Изпрати ми я Жофи Брюнер, която избяга във Франция с родителите си и сега учи по френски буквар. Айфеловатакула има дълъг врат, четири крака и страшно много прозорци. Едновременно е прозорец и жираф, името ѝ също звучи добре, кимане и обещание, надминава мъдрата реторика “още съм малък – но ще порасна”, кокетничи с обещанието за внезапен скок, за окончателно разделяне с погледа отдолу, което се свежда от издигания се в средата бърз асансьор до технически въпрос. И Жофи Брюнер приличаше на жираф, само дето нямаше прозорци и бърз асансьор. Бързият асансьор беше в гърлото ми, когато тя дойде на пръсти до чина ми с тънките си като клечки крака и ми позволи да помириша ароматната ѝ гума. Цяла нощ сричах омаян, а буквите хвърчаха насреща ми като котешки очи на крайпътна мантинела. На другия ден Жофи емигрира. Класният ръководител съобщи, че заминали неочаквано. Можеше да каже, “с трагична неочакваност”, както си отиват първите секретари. Ароматната гума остави незаличима следа в душата ми. Едва по-късно разбрахме, че не са отишли на лятна почивка, когато тя изпрати вместо себе си Айфеловата кула, която беше като прозорец-жирафа, но поне имаше някакъв смисъл за онези, които могат да четат между редовете.

Бях девствен, но това не ме притесняваше. Нямах си представа за това. Светът беше черно-бял, можеше да се гледа по телевизията. И днес са пред очите ми: продължението на финалния мач между Холандия и Аржентина, обвързването на “Баадер-Майнхоф” и “Союз-Аполо”, смъртта на краля Елвис (това не го разбирах, но баща ми беше съкрушен), избухването на газовото ни хранилище в Жана, вулканичният облак на връх Света Елена, полетът на унгарец в космоса и световното първенство по вълшебното кубче на Рубик в Будапеща. Спортът беше вълнуващ в черно-бяло, на боксовите мачове трябваше да се внимава кой колко раета има на чорапите си. Спомням си дори колко раета имаше на краката на момичето по време на първата ми среща, вече не съм сигурен какъв беше цветът на очите ѝ, и сега го виждам в черно-бяло. След първата целувка родителите ми взеха цветен телевизор и се оказа, че холандците са оранжевожълти, италианците – сини, че има дори зелени и червени дяволи, само германците останаха черно-бели, сякаш бяха наказани, и страната им беше разделена на две, не им завиждах.

Първият спомен, който пазя от детството си, е как пълзя на четири крака, в детската градина има следобеден сън. В затъмнената с пердета стая грее луна върху белите чаршафи. Не може да е била луната, вечер не ходехме на детска градина. Лазя на четири крака под леглата, страхувам се, че ако останалите се събудят, и аз ще се събудя. Сам съм, едно почти фиктивно дете, пазя равновесие върху скърцащия паркет, в коленете ми

се забиват трохи. Малък съм, никой не ме вижда, прокрадвам се напред в огромната зала, сякаш вървя от часове. Заобикалям висящите между белите чаршафи ръце и крака. Ангелчетата спят като заклани. Облаци като агнета плават в правилен ред, педофилски рай, пухкави пръстенца, трапчинки, завъртени къдрици. Ха! Някой идва срещу мен под леглото, главите ни се чукват, не виждам лицето му изпод чаршафа. Диша ми във врата, дъхът му е горещ. Идват детските учителки, дрехите им са бели, бели чорапи и бели чехли, снишаваме се под леглото, хваща малката ми ръчичка със своята малка ръчичка, дланта му е изпотена. Ау!

Историческата сграда на Хълма на орлите, където ходех на училище, е била женски манастир, преди да се превърне в учебно заведение. Когато дошли германците, разположили главния си военен щаб в театралната зала, тук арестували военния комендант на Будапеща. В театралната зала бяха часовете по физкултура, тичахме в кръг покрай историческите стени, родинознание в поза челна стойка. Унгарците са дошли по пътя на преселението на народите, казваше мъжът с мустаците като на сом, звучеше добре. Пътуват на автостоп в степта с кокал с костен мозък, върху който е написано с руническо писмо: към Маджария, но никой не може да го прочете. Скок на шведската стена, после приземяване и циганско колело. Според учителя има само една пуста от Тихия океан до Алфьолд, по-голямата ѝ част е между Амур и Дунав. В единия ѝ край са маджарите, а в другия – Гулаг, така че да се държим добре. Удряше ни шамари и с двете ръце, за да не губим равновесие – това беше златната среда. Предпочитам да се катеря по кол или да пробягам два кръга, каза, че няма повече да позволява помощ с ръце и ме притисна с ударението, че искал да направи от мен почтен маджарин. Знаех, че нещо не е наред, защото въпреки че езикът ни е най-голямото богатство, останало от древни времена, искаха да ме убедят да си държа езика зад зъбите, смесваха родинознанието с анатомията, патриотизма с граматиката, солидарността с дърводелството. С една дума, маджарите са дошли преди хиляда години и днес благополучно продължават да идват. Никой не знае откъде и накъде. Който знае, греша. Или не е унгарец. Или не е почтен. Маджаринът е забутен в мъгла. Или се изгубва в нея. Един унгарец не бие на очи, изглежда като всеки друг, навсякъде може да се асимилира, с изключение на Унгария, там не може да се смеси с никого, спира го общият език. Унгарецът е малко сърбохърватин. Малко безроден. Идва по пътя на преселението на народите, води огромни стада, непрекъснато воюва. Зад него вихрушката носи със себе си гигантски плесници. Няма шега. Очерталата се в съзнанието ми картина за произхода на унгарците по време на изучаването на Карл Май и панорамата на Фести обединяваше напредничавите традиции на Дивия запад и на Дивия изток. Унгарците живееха като каубои и воюваха като индианци. Събираха антики, изпреварили великите географски откриватели. Кортес и Писаро са наследници на Лехел и Булчу. Маджарските индианци нападаха Средновековието насред път, като някакъв пощенски дилижанс, с кръсци обграждаха и обсипваха със стрели всички, които си подаваха главите навън. Нападаха дори викингите и моравците, плячкосваха манастирите, сритваха Европа по задника, но не е прилично да се гордеем с това. Не за това го казвам. После видели Атлантическия океан и се досетили, че пасищата свършват, не може да се напада и обира цялата земя, морето било точно на кръстопътя. Нямало какво да правят, качили се на пощенската кола, на колела. Карпатският басейн също е бил океан, ако бяхме пристигнали там навреме, щяхме да бъдем морски народ. Собствено море, не историческо, не пропито с кръв, не вила, наета за края на седмицата.

Аз съм пионер! Смел и дръзновен. От какво да се страхувам? Двайсет и петте ми кила са превъплъщение на утопията. Непрекъснато усъвършенствам знанията си, с добро настроение и доброволно, както дружбата между народите. Аз съм пионер. Помагам, където мога. На теб, на теб и на теб! Неслучайно си попаднал в беда. Непокколебим съм като вярата в мен, както и във вас. От едно-единствено поклащане на връзката ми реакционерите побягват с плач.

Дванайсетте точки на пионерите, в противовес на прескриптивните десет божи заповеди, отразяваха дескриптивна гледна точка. Показваха ни сбъднатото бъдеще. Пионерът е завършена, свършена личност, прави това и това, например винаги казва истината –

шеста точка. Тогава предпочитам Новия завет. Ако те ударят, отвърни им и ги удари с хляб, добре, замерването с храна е възможно решение, когато на Създателя му се изчерпят идеите. Същинска бурлеска. Но какво става, когато един пионер каже, че всички пионери лъжат? Защото цял свят знае, че Шохар не казва истината, а пък има връзка и свирка. Хубава малка свирка, но Шохар не я заслужава. Трябва да се признае, че и пионерът е човек. Това би могло да бъде тринайсетата точка. Толкова е очевидно, че няма нужда от отделна точка. Тринайсетата е неписаната точка. Всеки си има слабо място. Аз например откраднах в чорапите си логическата игра. Наистина, тогава бях все още чавдарче и родителите ме накараха да я върна, но им личеше колко са горди, защото виждаха неутолимата жажда на сина си за знания в лъскавите цветни кръгчета и триъгълници, за кражбата обаче нямаше никаква точка, тя беше вградена в системата.

Къпането беше по време на новините. Майка ми от време на време идваше, за да види дали съм жив. Баща ми гледаше телевизия в дневната. За да можеха да ме защитят от лъжите, трябваше да познават подробностите. От банята чувах само въздишките на майка ми – как разплисквам водата във ваната, ще наводня апартамента. Гмурнах се. Под водата един глас ми проговори и ми разказа какво се е случило през деня по света: едно свличане на земни маси погребало под себе си сто и петдесет души в Бангладеш, някъде в Западна Африка избухнала революция, открили една детска градина и един олимпийски плувен басейн и МТК спечелил срещу "Ференцварош" с два на един. Не знаех кой съобщава и защо, но беше очевидно, че има планове за мен, защото ми прошепна и какво ще бъде времето. На другия ден вече различавах повече гласове в банята, което ме навеждаше на мисълта, че си имам работа с някаква организация. Методът на комуникация изглеждаше логичен, аз не можех да им съобща нищо, защото под водата не може да се говори, а пък те можеха да осъществяват връзка с мен преди всичко по време на къпането и без знанието на родителите и учителите ми. Трудно схващах защо е толкова важно за организацията да получи подробна информация за най-новите военни учения в Полша или кои селища отвъд Дунав са повишени в ранг градове, но знаех, че ако внимавам, ще ми дадат знак. Съществуването придоби по-дълбоко значение под водата. Когато по време на едно неделно миене на косата майка ми, неподозираща нищо, потопа главата ми под водата, един приятен женски глас ми прошепна в ухото, че град унищожил реколтата. Разбрах какво очаквах от мен и откровено казано, няхах нищо против – да създавам безредие. И по-рано преди лягане се борех с подводници и изстребители в тъмното, случваше се да падна на пода и само благодарение на непоклатимата ми издръжливост крайната победа беше моя. От този ден започнах като неуморна пчелица да саботирам развитието на народната ни демокрация. Земетресения, енергийни сривове, избухвания на газ бележеха пътя ми. Според получената във ваната информация набелязвах военните обекти. Ако откриваха някоя фабрика или електроцентрала, бях там и си вършех работата. СИБ се суетеше зад желязната завеса и не подозираше, че вградената мома в къщата му съм аз.

През 1956 г., на 500-годишнината от победата при Нандорфехервар, разстрелват Будапеща. Съветската войска възражда традициите от 44-та година с приобщаването на нови места. Градът е пълен с дупки, дупки на стените на къщите, дупки между къщите, новите дупки се смесват със старите, става постоянна тема на разговор, че дадена къща от нападението или от революцията е такава и такава, от 56-та или от 44-та, не може да е от 44-та, това е нова сграда, ами, това не може да е Баухаус, не виждаш ли извитата тераса. После снегът падна и погребва дупките, падна нов сняг, смеси се със стария, вече никой не можеше да каже кой сняг точно е погребал съответната дупка и хората чакаха топенето, защото вечният сняг беше покрил страната. Четирийсет хиляди по-големи и няколко милиона малки дупки. Будапеща е градът на дупките. В този град на дупки съм се родил, на стената на болницата дупки от куршуми, надупчени надгробни паметници. Под носа ми една двуметрова змия пропълзя в гроба на барон Мано Шванберги Крухина (и съпругата му Мариане). Баронът умрял през 56-та, Мариане – през 44-та. Класова борба или пиян каменоделец? После надгробният камък изчезна и на мястото му остана дупка. После на мястото на дупката се появи нов гроб. Можеше да се проследи кръговратът на дупките. Върху оставената дупка от дявовата къща била построена

къщата, в която живеехме, баща ми си играел в кратерите от бомбите в градината, когато бил малък. На мястото на по-големите дупки построиха къщи, малките използваха за изхвърляне на боклук: в края на градината имаше купчина изхвърлени телевизори и електронно-лъчеви тръби, информационни отломки на хълма на Свободата. В едната дупка намерихме крилата бомба, и тя на дупки. Някой беше отвинтил бойната ѝ глава. Катерехме се на стената, пъхахме пръстите си в дупките и със затворени очи си представяхме куршума. Най-новата история на Будапеща с брайлово писмо. Будапеща не може да се види с просто око, може само да се напипа, да се види само през дупките ѝ. Да четеш между редовете, стенни йероглифи, епични и поетични вариации, графити за войната, пиперливи еротични послания, изваден навън архив.

Неравният път на половото ми съзряване беше съпроводен от смъртта на редица комунистически диктатори. Първото ми сексуално преживяване съвпадна със смъртта на Мао Дзедун, в забавачката едно момиче на име Диана ме ухапа. Когато умря Тито, гласът ми започна да мутира, а при кончината на Брежнев беше първата ми полюция. Три дни по радиото вървеше класическа музика, струваше ми се малко пресилено, в някои училища дори обявиха ваканция. После дълго време не се случи нищо, експериментално заведох едно момиче на кино, но филмът беше твърде хубав и ръцете ми се схванаха. В гимназията събитията тръгнаха бързо, само няколко месеца минаха между първата целувка и първата бурна нощ. След Андропов и Черненко сдаде багажа. Няколко седмици по-късно ги последва Енвер, за това няма да разказвам. По време на екзекуцията на Чаушеску се запознах с точката Г. Ким Ир Сен подреди възгледите ми по нов начин, за щастие съдът отхвърли обвинението. Фидел. Света ще променим...

Буквата О е правилен кръг, който се намира в средата на унгарската азбука, и всяка негова точка лежи на еднакво разстояние от центъра. Затова центърът на буквата О може да се разглежда като централна точка на унгарския език.

Според учителя ми по руски ще разбере славянската култура, ако прочета в оригинал "Война и мир". Той успял да го направи на трансибирския експрес в двете посоки. Тогава по-добре "Престъпление и наказание", за него ще пътувам само до Москва. Може би ще е достатъчно да премина само престъплението. Мога да се върна с Аерофлот, колко хубава е и тази дума. Като бойноотровен газ, рециклиран в одеколон. Езикът беше част от маскарада, трябваше да се преструваме, че знаем руски. Ну! Четирийсет и пет минути гледах по руски, кимах по руски, въздишах по руски, оставих на ръба на чина "Война и мир".

Изобщо не ми идваше наум, че изучаването на език може да е полезно. Знанието беше условие за растеж, нещо самоцелно, ако искаш да растеш, пишеш си домашните. И руски учехме, защото е прекрасен език, не че унгарският не е чудно хубав. По онова време само учителите говореха руски, предимно петдесетгодишните жени с боядисани коси. Активно етническо малцинство с племенни ритуали. Фиксидеята им е значението, това беше условието да останеш жив, да представиш личния състав преди набор. Руски войници бях виждал само на филм, но и те говореха на унгарски. За пръв път видях истински руски войник, когато се изтеглиха. Студената война свърши, свърши и мирът, повече нямаше смисъл да се умира за него, руснаците продаваха екипировката си на символична цена. Приятелят ми искаше да си купи парашут, аз бях преводач.

"Парашут йесть", попитах аз, но се разсмях, пропуснах "тъ"-то, Боже господи, съветският глагол звучи като американското "йес", все пак не съм го учил напразно. Еднакво вървят "уанкее го хоме" и "пошли домой", окупацията е една линия на картата, едно ударение, един съюз. Не танковете, не осемте класа, не мечето Миша. Един подпис в бележника ми. Ефрейторът ми отговори на унгарски, ще струва две водки, каза той, и показва два пръста, защото сме двама. Заинтересува се как върви училището. Приех го като фамилиарничене и упорито си мърморех под носа, ну-ну, както бях видял в "Тихия Дон". Разказа, че и той имал един син, Сергей, и знае, че и на нас няма да ни е лесно, какво ще кажем за един Калашников? Или за този пистолет тук! Не обичам сладко, но сигурно така се чувстват дебеланковците в сладкарницата. Би ни дал и барабан с патрони за игра, да пием за добрите стари времена. Добрите стари времена, когато още не съм бил

роден, и бащите ни с кеф се избивали, да пия за това с вражеския войник, който говори на собствения ми език. "Еге шегедре", казва подофицерът, пропуска "на здравие". "Еге шегедре" – езикът е гениален! И Сергей го наричат Сергей, като сина му, за нас е Серьожа – пъха бутилката в ръката ми и цитира Петьофи без грешка. Унгария е поезия, казва той. Разказвам му, че една група унгарски учени идентифицирала Шандор Петьофи в един баргузински гроб, но се оказал скелет на жена. Не го изненадва, казва той, Русия е огромна. Изобщо не е досадник, по-скоро е услужлив. Не му се прибира у дома, свикнал е тук, обича унгарците, особено жените, намига ми като на човек, който знае за какво става дума. В отговор му намигам по павловски, защото зная, че когато се говори за жени, трябва да се намига. Не бихме искали да го безпокоим повече, но той ни задържа, на унгарски. Ще е по-добре да внимавам! Може би не говори руски? Оби-угорски двоен агент? Кимаме и се оттегляме заднешком, и в колата вика след нас, не искаме ли да вземем няколко ръчни гранати?

Бележки към текста:

Илюстриран лексикон за деца. Будапеща, Изд. "Мора", 1971.

На унгарски "прозорец" е "ablak", т.е., започва с "a", първата буква от унгарската азбука; жираф е "zsiráf", т.е. започва с "zs", последната буква от унгарската азбука.

Превела от унгарски език Стефка Хрусанова

© Péter Zilahy | <http://www.zilahy.net>